

Sheridan Forster

Huomioivan yhdessäolon malli HYP

Huomioivaa yhdessäoloa päivittäin ihmisille,
jotka ovat vaarassa jäädä yksin.

Opas

paljon tukea tarvitsevien ihmisten
vuorovaikutuskumppaneille.

Hyppää huomioivaan yhdessäoloon!

Sisällys

Mikä HYP on?.....	3
Miksi HYP tarvitaan?.....	3
Mikä HYP-asenne on?.....	4
Mitä taitoja tarvitset?.....	5
Mikä HYP-malli on?.....	5
Ideoita vuorovaikutukseen.....	6
Muistiinpanojen tekeminen.....	7
Koosteen tekeminen muistiinpanoista.....	8
HYP-mallin toteuttamisen arviointi.....	9
HYP-mallin syventäminen.....	9
Miten jatkatte tästä eteenpäin?.....	10
Luettavaa.....	10

ALKUPERÄINEN JULKAISU

Sheridan Forster: HOP - Hanging Out Program. Interaction for People at Risk of Isolation (2008)

<http://cddh.monash.org/assets/documents/hop-a4iso-1.pdf>

SUOMENNOS

Kaisa Martikainen, Kehitysvammaliitto ry, Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki (2014)

TEKIJÄN KIITOKSET

Kiitän St Albansissa sijaitsevan Yooralla First Base -yksikön työntekijöitä ja asiakkaita. Erityiskiitokset saavat Caroline McMillan ja Kim Lording, jotka innostivat minua ja kehittivät kanssani HYP:iä niin, että siitä tuli vartenotettava ja vaikuttava toimintamalli arjen tilanteisiin. Kiitos myös heille, joiden valokuvia olen saanut luvan käyttää. Kuviin on tallentunut hienoja vuorovaikutushetkiä. Lopuksi kiitän Christopher Tognonia, opettajaa ja ystävää, jonka kanssa on mahtavaa olla yhdessä.

Mikä HYP on?

Joskus oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa paljon tukea tarvitsevat ihmiset jäävät ilman vuorovaikutusta. Heidän vuorovaikutustarpeensa ja -keinonsa ovat niin yksilöllisiä ja hienovaraisia, että läheiset eivät aina ymmärrä niitä. HYP on yksinkertainen toimintamalli, jonka avulla voi varmistaa, että kukaan ei jää ilman vuorovaikutusta. HYP on lyhenne sanoista Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin ja tarkoittaa sekä asennetta että tapaa olla ihmisten kanssa. HYP on helppo ottaa käyttöön ja toteuttaa. Vuorovaikutuksen ja opittujen asioiden arviointi on sisällytetty osaksi mallia.

HYP-mallin on kehittänyt australialainen Sheridan Forster työskennellessään St Albansissa, Yooralla First Base -yksikössä. Yooralla First Base on aikuisten kehitysvammaisten päivätoimintayksikkö. Sheridan on puheterapeutti ja tutkija, joka on kiinnostunut erityisesti työntekijöiden ja vaikeimmin kehitysvammaisten aikuisten vuorovaikutuksesta.

HYP on lyhenne sanoista huomioivaa yhdessäoloa päivittäin. HYP-lyhenne viittaa sekä huomioivan yhdessäolon malliin että asennoitumistapaan.

HYP-mallin toteuttaminen on yksinkertaista: ole 10 minuuttia vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevan ihmisen kanssa siten, että huomiosi on 100 %:sti vain hänessä. Vuorovaikutuksella ei ole muuta tavoitetta kuin mukava yhdessäolo.

Myös HYP-asenne on yksinkertainen: jokainen ihminen tarvitsee vuorovaikutusta toisten kanssa.

Tähän oppaaseen on koottu taustatietoa yksinkertaisesta, mutta vaikuttavasta HYP-mallista ja sen toteuttamisesta.

HYP-mallissa ei ole tiukkaa käsikirjoitusta. Olennaista on noudattaa mallin tausta-ajatuksia. HYP:n voi mukauttaa oman yhteisön tarpeisiin, jolloin huomioivan yhdessäolon hetkistä saa juuri omaan yhteisöön sopivia ja toimivia.

- **HYP on huomioivan yhdessäolon malli.**
- **HYP on yhdessäolotapa ja ajattelutapa.**

Miksi HYP tarvitaan?

Ensimmäisenä HYP-mallia käytettiin aikuisten kehitysvammaisten päivätoiminnassa. Yksikön asiakkaat olivat keskenään erilaisia taitojensa ja tarpeidensa suhteen. Jotkut heistä kommunikoivat puhelaitteella ja olivat hyviä aloittamaan keskusteluja. Toisilla heistä taas ei ollut esimerkiksi puheeseen, kuviin tai viittomiin perustuvaa kommunikointikeinoa, vaan he ilmaisivat itseään ilmeiden, olemuskielen ja ääntelyn avulla. Nämä ihmiset vetäytyivät toisinaan omiin maailmoihiinsa tai nukahtivat, koska heidän oli vaikeaa ymmärtää ympärillä tapahtuvia asioita. He olivat vaarassa jäädä yksin.

Aloimme miettiä, miten saisimme näiden ihmisten päivistä mahdollisimman mielekkäitä. Päivätoimintayksikön henkilökunnalla oli kuitenkin vain vähän aikaa kouluttautumiseen tai työnsä suunnittelemiseen. Oli siis löydettävä toimintatapa, joka henkilökunnan on helppo oppia ja ottaa käyttöön.

Päädyimme HYP-malliin. Sen avulla varmistamme, ettei yhtäkään ihmistä unohdeta ja ettei kukaan viettä päiväänsä ilman vuorovaikutusta jonkun ihmisen kanssa.

Paljon tukea tarvitsevien ihmisten vuorovaikutuksesta on melko vähän tutkimustietoa. Tiedämme kuitenkin, että esimerkiksi koulu- tai päivätoimintapäivän aikana heidän kanssaan ollaan vuorovaikutuksessa vain muutamia minutteja. Tähän sisältyvät ohimennen esitetyt, muutaman sekunnin kestävät tervehdykset ja kosketukset.

Joskus vuorovaikutukseksi tarkoitetut hetket eivät ole lainkaan vuorovaikutteisia. Vuorovaikutuskumppani voi esimerkiksi tervehtiä kuurosokeaa ihmistä puhumalla hänelle muutaman metrin päästä. Toisin sanoen kumppani esittää tervehdyksensä tavalla, jota hän ei voi ymmärtää. Jotkut ihmiset taas tarvitsevat aikaa tiedon käsittelyyn ja reagoivat asioihin viiveellä. Siinä vaiheessa, kun henkilö vastaa viestiin, keskustelukumppani on jo poistunut paikalta. Tämä ei ole vuorovaikutusta.

Mihin halutaan muutosta:

Jotkut ihmiset jäävät ilman vuorovaikutusta, koska

- he eivät osaa aloittaa vuorovaikutusta.
- he eivät saa vuorovaikutusta jatkumaan.
- toisten on vaikea ymmärtää heidän yksilöllistä tapaansa viestiä.

Mikä HYP-asenne on?

HYP-asenteen mukaan

- Kaikki ihmiset tarvitsevat vuorovaikutusta.
- Kaikki ihmiset haluavat olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Joidenkin ihmisten on kuitenkin vaikeaa löytää yhteyttä ja kontaktia toisiin.
- Kyky olla lähellä muita ja kyky nauttia yhdessäolosta ovat kommunikoinnin perustaitoja. Näiden taitojen oppimiseen on oikeus saada tarvittaessa tukea.
- Tukea tarvitsevien ihmisten vuorovaikutuskumppaneiden tulee hallita kontaktin solmimisen ja vuorovaikutuksen taidot.
- Kontaktin ja vuorovaikutuksen tulee olla mielekästä ja tuottaa iloa molemmille osapuolille.
- Vuorovaikutuskumppanin tulee mukauttaa omaa tapaansa viestiä sellaiseksi, että tukea tarvitseva ihminen ymmärtää viestin merkityksen.
- Vuorovaikutus tukea tarvitsevan ihmisen kanssa kuuluu kaikille ja on jokaisen tehtävä. Työyhteisössä tämä koskee niin työntekijöitä kuin johtajia.

Mitä taitoja tarvitset?

Tukea tarvitsevan ihmisen vuorovaikutuskumppanina

- osaat heittäytyä vuorovaikutukseen.
- haluat viettää aikaa ja olla yhdessä hänen kanssaan.
- osaat havainnoida, minkälainen yhdessäolo on hänen kannaltaan mielekästä.
- pystyt päästämään irti sellaisista toiminta- ja vuorovaikutustavoista, jotka eivät toimi ja kokeilemaan niiden sijaan jotakin uutta.
- osaat pohtia vuorovaikutustilanteita ja oman vuorovaikutustapasi merkitystä ja kirjata havaintojasi muistiin.

Mikä HYP-malli on?

HYP-malli on hyvin yksinkertainen. Siirrä muut asiat ja tehtävät syrjään 10 minuutiksi ja ole niiden sijasta yhdessä tukea tarvitsevan ihmisen kanssa. Anna näiden 10 minuutin ajan huomiosi 100 %:sti hänelle.

Sinä saat päättää, mitä teette yhdessä. Olennaista on, että keskityt vain häneen.

Joskus paras tapa aloittaa HYP on mennä istumaan hänen viereensä, katsoa mitä hän katsoo, kuunnella mitä hän kuuntelee ja tuntee mitä hän tuntee.

Ole 10 minuuttia hänen kanssaan ja keskity 100 %:sti vain häneen. Vuorovaikutuksella ei ole muuta tavoitetta kuin mukava yhdessäolo.

Kokeile erilaisia asioita hänen kanssaan ja katso, miten hän vastaa. Vastaako hän nopeasti, hitaasti, kielteisesti, myönteisesti, kiinnostuneesti vai vetäytykö hän pois.

Joskus ihmiset vastaavat parhaiten sellaiseen tekemiseen, jota he tekevät myös itse. Havainnoi, mitä hän tekee, jos äännelet tai liikutat itseäsi samalla tavalla kuin hän.

Havainnoi, millaista vuorovaikutuksenne on. Onko se hidasta, nopeaa, äänekkästä, pehmeää, yksinkertaista, toistavaa...?

Ja ennen kaikkea, havainnoi, onko vuorovaikutuksenne hänen kannaltaan mielekästä.

Kirjaa muistiin, mitä 10 minuutin aikana tapahtui.

Ideoita vuorovaikutukseen

- Katsokaa tilassa liikkuvia esineitä.
- Olkaa kasvokkain.
- Puristakaa toistenne käsiä.
- Keskustelkaa aivastelemalla vuorotellen.
- Kutitelkaa.
- Heilutelkaa käsiänne.
- Heilutelkaa sormianne ja leikkikää sormileikkejä.
- Kehittäkää yhteinen leikki ja ennakoikaa leikin huippukohtaa pitämällä tauko ennen sitä.
- Kurkotelkaa esineitä.
- Leikkikää mäiskintä- ja potkuleikkejä.
- Matkikaa toistenne ilmeitä.
- Iskekää silmää.
- Räpytelkää silmiä vuorotellen.
- Tehkää käsillä ”yläfemmat” ja ”alafemmat”.
- Leikkikää ”Harakka huttua keittää.”
- Leikkikää äänillä.
- Puhaltakaa toistenne käsiin, poskiin...
- Tavoitelkaa suun lähelle laitettua herkkupalaa kielellä.
- Kuiskutelkaa.
- Rakentakaa vuorotteluleikki siitä, mitä olette milloinkin tekemässä.

Vuorovaikutushetkien aikana tunnelman tulee olla **häntä kunnioittava**. Vuorovaikutus ei saa olla tunnelmaltaan kielteistä, häntä hallitsevaa tai uhkaavaa.

Jotkut ovat huolissaan siitä, että vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevan henkilön toiminnan jäljittelemisen olisi häntä aliarvioivaa. Hänen toimintojaan voi kuitenkin jäljitellä **kunnioittavasti**. Jäljitellessäsi häntä sinä osallistut siihen, mitä hän on tekemässä. Näin voitte jakaa kokemuksen yhdessä. Kun teet samaa kuin hän, tiedät, että hänkin voi halutessaan jäljitellä sinua. Toisin sanoen hän kykenee vastaamaan sinulle omalla vuorollaan.

Muista aina havainnoida hänen reaktioitaan tarkkaavaisesti. **Lopeta** vuorovaikutustuokio heti, jos huomaat, että hän ei pidä siitä, mitä olette tekemässä. Älä kuitenkaan lopeta vuorovaikutusta hänen kanssaan, vaan etsi ja löydä toinen tapa olla yhdessä hänen kanssaan.

Kun olet löytänyt hyvän vuorovaikutusleikin, tutki, mitä tapahtuu, jos pysäytät oman toimintasi hetkeksi. Aavistaako ja ennakoiko hän jotenkin, mitä sinä tulet tekemään seuraavaksi? Osoittaako hän jollakin tavalla huomanneensa, että leikki eteni eri tavalla kuin aikaisemmin?

Muista, että SINÄ olet hänelle paras mahdollinen virikemateriaali. Mitkään aistimateriaalit, lelut tai painikkeet eivät korvaa sinua. Sinä olet virikemateriaalina kaikkein joustavin, mukautuvin, reagoivin ja kiinnostavin.

Muistiinpanojen tekeminen

Varaa HYP-hetken jälkeen 2 - 3 minuuttia aikaa ja kirjoita muistiin, mitä tapahtui. Pidä kirjaamiskäytännöt vaivattomina ja yksinkertaisina. Kirjoita ne ajatuksesi, jotka ovat tärkeimpiä ja merkityksellisimpiä.

Muistiinpanojen lukeminen etukäteen auttaa sinua virittymään vuorovaikutukseen, kun olette yhdessä seuraavan kerran. Myös hänen muut vuorovaikutuskumppaninsa saavat muistiinpanoista hyödyllistä tietoa. Muistiinpanojen avulla saat talteen HYP-jakson aikana tapahtuneet edistysaskeleet ja voit myös kertoa hänen taidoistaan esim. koulun väen ja vanhempien yhteisissä tapaamisissa, kuntoutussuunnitelmakokouksissa jne.

Esimerkkejä täytetyistä HYP-seurantalomakkeista.

SEURANTALOMAKE

Nimi: *Anita*

Lomakkeen täyttäjän nimi: *Pirkko*

Päivämäärä: *12.3.2013*

Kellonaika: *13.30*

Paikka: *aula*

Mitä tapahtui?

Juttelimme päivätoiminnasta. Sanoin ääneen eri nimiä. Katsoin Anitaa ja odotin jotain vastausta.

Mikä sujui hyvin?

Pidin häntä kädestä. Ensin hän oli hiljaa, sitten hän alkoi puristella peukaloani, hymyillä ja ottaa katsekontaktin. Jee!

Mikä ei sujunut?

Keskityin välillä toiseen ihmiseen, kun olimme käsi kädessä. Hän katsoi pois päin eikä enää puristellut peukaloani.

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?

Keskityn yhteen asiaan kerrallaan. Puhun hitaammin.

Seurantalomake täytetään jokaisen HYP-kerran jälkeen.

SEURANTALOMAKE

Nimi: *Anita*

Lomakkeen täyttäjän nimi: *Kati*

Päivämäärä: *17.3.2013*

Kellonaika: *10.40*

Paikka: *terapiahuone*

Mitä tapahtui?

Anita yritti puhaltaa saippuakuplia. Minä puhalsin kuplia ilmaan Anitan yläpuolelle.

Mikä sujui hyvin?

Isot kuplat, jotka leijuivat hitaasti alaspäin.

Mikä ei sujunut?

Pienet kuplat.

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?

Sanon hassulla äänellä "poks" aina kun kupla osuu Anitaan ja puhkeaa.

Seurantalomake täytetään jokaisen HYP-kerran jälkeen.

HYP SEURANTALOMAKE

Nimi: *Anita*
Lomakkeen täyttäjän nimi: *Jussi*
Päivämäärä: *6.4.2013*
Kellonaika: *14.00*
Paikka: *Anitan huone*

Mitä tapahtui?

Anita oli aluksi uninen. Pidimme toisiamme tiukasti käsistä kiinni. Taputin myös hänen käsiinsä rytmikkäästi.

Mikä sujui hyvin?

Hän virkistyi vähitellen ja näytti iloiselta, kun taputin hänen käsiään ja poskiaan rytmikkäästi.

Mikä ei sujunut?

Katsekontakti, sanalliset houkutteluni.

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?

Niin paljon tuntoaistivirikkeitä kuin mahdollista. Anita tarvitsee toisen ihmisen kosketusta (tietenkin hänelle sopivasti ja kunnioittavasti).

Seurantalomake täytetään jokaisen HYP-kerran jälkeen.

HYP KOOSTELOMAKE

Nimi: *Anita*
Lomakkeen täyttäjän nimi: *Jussi*
HYP-jakson aloituspäivä: *1.3.2013*
HYP-jakson päättämispäivä: *15.4.2013*

Mitä sujui hyvin:

Käsien ja jalkojen hieronta, erilaiset maut, kasvokkain oleminen sitten, että kasvot melkein kiinni toisissaan.

Millaisia viestejä havaitsimme hänen tekevän:

Hymy, imeskely, nauru, erilaiset äänet, katseen kohdistaminen.

Mikä ei sujunut:

Jos on hänen takanaan, hän nukahtaa. Monimutkaiset lorut.

Mitä opimme:

Anita tarvitsee aktiivista huomioimista: hän kiinnostuu, kun häntä koskettaa tai kun menee hyvin lähelle häntä. Kannattaa jatkaa yrittämistä, vaikka Anita vaikuttaisi torkkuvan. Jos hänet jättää silloin yksin, hän nukahtaa. Jos taas ehdottaa vuorovaikutusta, hän saattaa tulla mukaan.

Koostelomake täytetään jokaisen HYP-jakson lopussa.

Koosteen tekeminen muistiinpanoista

Täytettyjen HYP-lomakkeiden ei ole tarkoitus jäädä lojumaan laatikon pohjalle. On tärkeää, että joku lukee lomakkeet muutama viikon välein ja tekee niiden pohjalta koosteen. Koosteeseen voidaan kirjoittaa, mitkä asiat ovat ja eivät ole sujuneet sekä minkälaisia asioita on kokeiltu.

HYP-lomakkeisiin kirjattujen asioiden arviointi auttaa esim. suunnittelemaan työnjakoa ja huolehtimaan siitä, että vuorovaikutustilanteissa tehdään asioita, joista tukea tarvitseva ihminen on kiinnostunut.

◀ **Esimerkki täytetystä HYP-koostelomakkeesta.**

HYP-mallin toteuttamisen arviointi

Myös HYP-mallin toteuttamistapoja ja sovittuja toimintakäytäntöjä on tärkeää arvioida säännöllisesti. Esim. työyhteisössä työntekijöiden kannattaa pohtia, onko HYP yhteisölle sopiva toimintamalli. Lisäksi kannattaa miettiä, mitkä ajat ovat sopivimpia HYP-hetkille. Onko esimerkiksi iltapäivällä sopivin HYP-aika tai hyötykö tietty henkilö HYP-hetkestä päivittäin vai kerran viikossa.

Arviointia tulee tehdä myös HYP-mallia toteuttavien ihmisten näkökulmasta. Miltä HYP itsestä tuntuu? Miltä HYP-hetket tuntuvat tiettyjen ihmisten kanssa? Tuntuuko HYP jähmeältä - tarvitaanko uusia ideoita? Toteuttajat voivat keskustella ja pohtia yhdessä, mitä he ajattelevat esimerkiksi seuraavista asioista:

- kosketus vuorovaikutuksessa – *kosketuksen tarve vs. rajat*
- lasten laulut vuorovaikutuksessa – *motivoivuus vs. ikätasoisuus*
- leikit vuorovaikutuksessa – *motivoivuus vs. ikätasoisuus*
- esineet ja kuvat vuorovaikutuksessa – *hän johtaa vuorovaikutusta vs. esine johtaa vuorovaikutusta*
- henkilökemiat – *hän pitää tavasta, jolla kumppani on vuorovaikutuksessa vs. hän pitää juuri tuosta kumppanista*
- vuorovaikutus sellaisen henkilön kanssa, jolla on taipumus satuttaa itseään tai kumppania – *tunteet, rajat*
- entä jos HYP-hetkille ei tunnu olevan aikaa – *10 minuuttia keskittyneesti vs. muutamia minuutteja silloin tällöin*
- entä jos HYP-hetket toteutuvat, mutta niistä ei tehdä muistiinpanoja – *edistysaskeleet saadaan talteen ja tieto on kaikkien käytössä vs. HYP-tilanteet ovat muistin varassa*
- miten huomioidaan ja vastataan muiden vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevien ihmisten viesteihin silloin, kun HYP-hetki yhden ihmisen kanssa on kesken – *selkeät, yhdessä sovitut toimintatavat*

HYP-mallia voi mukauttaa yhteisön tarpeiden ja tilanteen mukaan, kunhan huolehditaan siitä, että toiminta on aina HYP-asenteen mukaista: Jokainen ihminen tarvitsee vuorovaikutusta. Yhdessäolon hetkissä hän saa kumppaniltaan 100 %:n huomion.

HYP-mallin syventäminen

Joiltakin ihmisiltä HYP sujuu luonnostaan. Vuorovaikutushetket tukea tarvitsevien ihmisten kanssa sujuvat heiltä vaistonvaraisesti ja helposti - he ovat kuin kalat vedessä. Toisten ihmisten puolestaan on vaikeaa tietää, millaisia asioita HYP-hetkissä voisi tehdä.

Vauvan ja vanhemman vuorovaikutusta havainnoimalla voi saada ideoita siihen, millaisia tekemisiä vuorovaikutuksessa voisi kokeilla. Tämä ei tarkoita sitä, että vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevien ihmisten ajateltaisiin olevan vauvoja. Sen sijaan tarkoituksena on huomata, että vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksesta voi oppia ja löytää hyviä toimintatapoja. Näiden toimintatapojen sisäistäminen ja hyödyntäminen voi auttaa myös silloin, kun olemme vuorovaikutuksessa varhaisten taitojen varassa viestivien ihmisten kanssa. Varhaisesta vuorovaikutuksesta ja sen kehityksestä on julkaistu monia kirjoja ja videoita, joihin voi tutustua.

Paljolti vaistonvaraisiin vuorovaikutustapoihin pohjautuvia HYP-taitojaan voi myös jalostaa tutustumalla muihin vuorovaikutusta vahvistaviin toimintamalleihin kuten voimauttavaan vuorovaikutukseen (ks. Luettavaa). Tietoisuutta onnistuneista vuorovaikutustavoistaan voi lisäksi lisätä videopohjaisten työskentelymallien, kuten OIVAn avulla (ks. Luettavaa). Vuorovaikutuksen laatua voi parantaa myös hankkimalla lisää tietoa ja ymmärrystä siitä, miten eri aistien toiminta vaikuttaa vuorovaikutukseen (ks. Luettavaa). Edellä mainituista asioista voi kysyä lisää esimerkiksi puheterapeutilta, psykologilta tai toimintaterapeutilta.

Miten jatkatte tästä eteenpäin?

HYP tarjoaa ajattelutavan ja toimintamallin. HYP ei anna valmiita vastauksia tekemisten sisältöihin ja aikatauluihin. **Yhteisön tulee miettiä ja sopia yhdessä:**

- **ketkä yhteisössä hyötyvät HYP:stä?**
- **ketkä toteuttavat HYP-hetkiä heidän kanssaan?**
- **milloin HYP-hetkiä toteutetaan?**
- **miten varmistetaan, että HYP-hetkiä ei häiritä ja keskeytetä?**
- **kuka tekee koosteen HYP-lomakkeille kirjatusta asioista?**
- **millaisin väliajoin HYP:n toteuttamista arvioidaan?**

Luettavaa

Nind & Hewett (2011). *Voimauttava vuorovaikutus. Opas toimintatavan käyttöön*. Suom. Jaana Salmi-nen. Kehitysvammaliitto ry.

Kohdaten. Opas vuorovaikutukseen muistisairaana ihmisen kanssa. Tikoteekin opassarja.

www.papunet.net/materiaalia/oppaat

Vuorotellen. Opas vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin. Tikoteekin opassarja.

www.papunet.net/materiaalia/oppaat

www.papunet.net/tietoa/vuorovaikutus

www.papunet.net/tietoa/aistit-ja-vuorovaikutus

www.papunet.net/tikoteekki/oiva

Luettavaa englanniksi:

<http://cddh.monash.org/assets/documents/hop-a4iso-1.pdf>

<http://www.intensiveinteraction.co.uk/>

SEURANTALOMAKE

Nimi:

Lomakkeen täyttäjän nimi:

Päivämäärä:

Kellonaika:

Paikka:

Mitä tapahtui?

Mikä sujui hyvin?

Mikä ei sujunut?

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?

Seurantalomake täytetään jokaisen HYP-hetken jälkeen.

KOOSTELOMAKE

Nimi:

Lomakkeen täyttäjän nimi:

HYP-jakson aloituspäivä:

HYP-jakson päättymispäivä:

Mikä sujui hyvin:

Millaisia viestejä havaitsimme hänen tekevän:

Mikä ei sujunut:

Mitä opimme:

Koostelomake täytetään jokaisen HYP-jakson lopussa.

